

นวัตกรรมรูปแบบการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิเด็กเคลื่อนย้ายในประเทศไทย ตามกรอบแนวคิดปรัชญามนุษยนิยม

The Innovative Model Advancing and Safeguarding the Rights of Migrant Children in Thailand Based on the Concept of Humanism

สันติพงษ์ มุลฟอง¹, พระวิสิทธิ์ ฐิตวิสิทธิ์² และ พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์³
Santiphong Moonfong¹, Phra Wisit Thitavisiddho² and Phisit Kotsupho³

Received: 18 February 2026; Revised: 20 March 2026; Accepted: 21 March 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) วิเคราะห์สถานการณ์และปัญหาของเด็กเคลื่อนย้ายในประเทศไทย (2) ศึกษากรอบแนวคิดปรัชญามนุษยนิยม สิทธิมนุษยชน และสิทธิเด็ก และ (3) พัฒนารูปแบบนวัตกรรมในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิเด็กเคลื่อนย้าย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การวิจัยเอกสารร่วมกับการเก็บข้อมูลภาคสนาม กลุ่มผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วยสามเณรเด็กเคลื่อนย้ายในศูนย์การเรียนโพธิyalย จำนวน 200 รูป และผู้บริหารหรือบุคลากรที่เกี่ยวข้อง จำนวน 20 คน คัดเลือกโดยวิธีแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการบันทึกภาคสนาม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า เด็กเคลื่อนย้ายในประเทศไทยเผชิญความเปราะบางเชิงโครงสร้างจากการขาดสถานะบุคคลและเอกสารทางทะเบียนราษฎร ส่งผลให้ไม่สามารถเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐาน โดยเฉพาะด้านการศึกษาและการคุ้มครองทางสังคมได้อย่างเท่าเทียม แม้ว่าจะมีนโยบายรองรับในระดับรัฐ ขณะเดียวกันแนวคิดปรัชญามนุษยนิยม สิทธิมนุษยชน และสิทธิเด็ก สามารถบูรณาการเป็นกรอบแนวคิดสำคัญในการกำหนดแนวทางการคุ้มครอง โดยเน้นศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ความเสมอภาค และหลักประโยชน์สูงสุดของเด็ก นอกจากนี้ งานวิจัยได้พัฒนารูปแบบนวัตกรรมการคุ้มครองเด็กเคลื่อนย้ายเชิงบูรณาการ ซึ่งประกอบด้วย 4 มิติ ได้แก่ การเข้าถึงการศึกษา การคุ้มครองสถานะบุคคล สุขภาวะและความปลอดภัย และการบริหารจัดการเชิงเครือข่าย องค์ความรู้จากการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การแก้ไขปัญหาเด็กเคลื่อนย้ายจำเป็นต้องใช้แนวทางนวัตกรรมทางสังคมแบบบูรณาการ โดยเชื่อมโยงกรอบแนวคิดเชิงคุณค่าเข้ากับกลไกเชิงปฏิบัติในระดับพื้นที่ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายควรมุ่งลดการผูกสิทธิขั้นพื้นฐานเข้ากับสถานะบุคคล และส่งเสริมการ

^{1 2 3} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่; Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

Corresponding Author, E-mail: luangsalween@gmail.com

ทำงานแบบเครือข่ายระหว่างภาครัฐ ภาคประชาสังคม และชุมชน เพื่อให้เด็กเคลื่อนย้ายสามารถเข้าถึงสิทธิและพัฒนาศักยภาพได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: เด็กเคลื่อนย้าย; สิทธิเด็ก; คนไร้รัฐไร้สัญชาติ; นวัตกรรมทางสังคม; ปรัชญามนุษยนิยม

Abstract

This research aimed to (1) analyze the situation and problems of migrant children in Thailand, (2) examine the conceptual frameworks of humanistic philosophy, human rights, and child rights, and (3) develop an innovative model for promoting and protecting the rights of migrant children. This study employed a qualitative research approach by integrating documentary research with field data collection. The key informants consisted of 200 migrant novice monks at the Bodhiyalai Learning Center and 20 administrators or relevant personnel, selected through purposive sampling. Data were collected through in-depth interviews, focus group discussions, and field observations, and were analyzed using content analysis.

The findings revealed that migrant children in Thailand face structural vulnerability due to the lack of legal status and civil registration documents, resulting in unequal access to fundamental rights, particularly education and social protection, despite the existence of state policies. At the same time, the integration of humanistic philosophy, human rights, and child rights provides a significant conceptual framework for guiding child protection, emphasizing human dignity, equality, and the best interests of the child. In addition, this study developed an integrated innovative model for the protection of migrant children, consisting of four key dimensions: access to education, legal identity protection, child well-being and safety, and network-based governance. The study indicates that addressing the issues of migrant children requires integrated social innovation by linking value-based frameworks with practical mechanisms at the local level. Policy recommendations emphasize reducing the dependency of fundamental rights on legal status and promoting collaborative network mechanisms among government agencies, civil society, and communities to ensure that migrant children can equitably access their rights and develop their full potential in a sustainable manner.

Keywords: Migrant Children; Child Rights; Statelessness; Social Innovation; Humanistic Philosophy

บทนำ

ในบริบทของโลกาภิวัตน์ และการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของเศรษฐกิจและสังคมโลก การเคลื่อนย้ายของประชากรระหว่างประเทศได้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งมีลักษณะเป็นภูมิภาคที่มีความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจ แรงงาน และสังคมข้ามพรมแดนอย่างเข้มข้น การเคลื่อนย้ายดังกล่าวส่งผลให้เกิดกลุ่มเด็กเคลื่อนย้าย ซึ่งเป็นกลุ่มเปราะบางที่เผชิญกับความท้าทายด้านสิทธิมนุษยชน และการเข้าถึงบริการพื้นฐานอย่างหลากหลาย (United Nations, 2019; UNICEF Thailand, 2020) โดยหลักการสำคัญของการคุ้มครองเด็กในระดับสากลตั้งอยู่บนฐานของสิทธิมนุษยชน และสิทธิเด็ก ซึ่งยืนยันว่า มนุษย์ทุกคนมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน และเด็กทุกคนควรได้รับการคุ้มครองโดยไม่เลือกปฏิบัติ (United Nations, 1948; United Nations, 1989) ขณะเดียวกัน แนวคิดปรัชญามนุษยนิยม (Humanistic Philosophy) ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการขยายกรอบการมองมนุษย์จากมิติทางกฎหมายไปสู่มิติของคุณค่า ศักดิ์ศรี และศักยภาพของความเป็นมนุษย์ โดยเน้นการพัฒนาศักยภาพของบุคคลอย่างเต็มที่ (Maslow, 1954) ดังนั้น การบูรณาการแนวคิดปรัชญามนุษยนิยมเข้ากับหลักสิทธิมนุษยชน และสิทธิเด็ก จึงเป็นหลักการสำคัญในการออกแบบแนวทางการคุ้มครองเด็กเคลื่อนย้ายที่เน้นทั้งคุณค่าเชิงมนุษย์ และสิทธิขั้นพื้นฐานอย่างสมดุล

อย่างไรก็ตาม ในบริบทของประเทศไทย แม้ว่ารัฐจะมีนโยบายและกฎหมายที่ส่งเสริมการเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานของเด็ก เช่น นโยบายการศึกษาเพื่อปวงชน และมาตรการคุ้มครองเด็กตามหลักสิทธิมนุษยชน แต่ในทางปฏิบัติยังพบข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง โดยเฉพาะปัญหาการผูกสิทธิขั้นพื้นฐานเข้ากับสถานะบุคคลในระบบทะเบียนราษฎร ส่งผลให้เด็กเคลื่อนย้ายจำนวนมากที่ขาดเอกสารทางกฎหมายตกอยู่ในภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติ และไม่สามารถเข้าถึงบริการด้านการศึกษา สุขภาพ และการคุ้มครองทางสังคมได้อย่างเท่าเทียม (IOM, 2018; UNHCR, 2022) ปัญหาดังกล่าวปรากฏอย่างชัดเจนในพื้นที่ชายแดนและพื้นที่ที่มีแรงงานข้ามชาติหนาแน่น เช่น จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีเด็กเคลื่อนย้ายจำนวนมาก อาศัยอยู่ในศูนย์การเรียนรู้ของภาคประชาสังคมและสถาบันทางศาสนา โดยเฉพาะศูนย์การเรียนรู้โพธิยาลัย ที่ทำหน้าที่เป็นกลไกทางเลือกในการจัดการศึกษาให้กับเด็กที่ไม่สามารถเข้าสู่ระบบการศึกษาปกติได้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2566) อย่างไรก็ตาม แม้จะมีความพยายามในระดับพื้นที่ แต่ยังพบช่องว่างระหว่างนโยบายกับการปฏิบัติ รวมถึงการขาดกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการ ที่สามารถเชื่อมโยงระหว่างระดับนโยบาย ระดับแนวคิด และระดับการปฏิบัติได้อย่างเป็นระบบ (Mulgan, 2012) งานวิจัยที่ผ่านมาในประเทศไทย ส่วนใหญ่มุ่งเน้นการวิเคราะห์ปัญหาเชิงสถานการณ์หรือเชิงนโยบายเป็นรายด้าน แต่ยังขาดการพัฒนานวัตกรรมทางสังคม ที่สามารถตอบโจทย์ปัญหาเชิงพื้นที่ได้อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน ดังนั้น

การศึกษาครั้งนี้ จึงมีความสำคัญในการเติมเต็มช่องว่างทางวิชาการและเชิงนโยบาย โดยมุ่งพัฒนารูปแบบการคุ้มครองเด็กเคลื่อนย้ายที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง

ภายใต้บริบทดังกล่าว งานวิจัยนี้จึงตั้งคำถามการวิจัยสำคัญว่า (1) สถานการณ์และปัญหาของเด็กเคลื่อนย้ายในประเทศไทยมีลักษณะอย่างไร และสะท้อนความเปราะบางเชิงโครงสร้างในมิติใดบ้าง (2) แนวคิดปรัชญามนุษยนิยม สิทธิมนุษยชน และสิทธิเด็ก สามารถนำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการอธิบาย และกำหนดแนวทางการคุ้มครองเด็กเคลื่อนย้ายได้อย่างไร และ (3) จะสามารถพัฒนารูปแบบนวัตกรรมเชิงบูรณาการในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิเด็ก เคลื่อนย้ายในบริบทประเทศไทยได้อย่างไร เพื่อให้สามารถเชื่อมโยงระหว่างกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีกับการปฏิบัติในระดับพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน โดยคำถามการวิจัยดังกล่าวมีเป้าหมายเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ในลักษณะของรูปแบบนวัตกรรมเชิงสังคมแบบบูรณาการ ที่สามารถนำไปใช้เป็นฐานในการพัฒนานโยบายสาธารณะ และกลไกการคุ้มครองเด็กเคลื่อนย้ายในประเทศไทยได้อย่างเป็นระบบ อันจะนำไปสู่การส่งเสริมความเสมอภาคทางสังคม และการพัฒนาศักยภาพของเด็กบนพื้นฐานของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์และปัญหาของเด็กเคลื่อนย้ายในประเทศไทย
2. เพื่อศึกษากรอบแนวคิดหลักปรัชญามนุษยนิยม สิทธิมนุษยชน และสิทธิเด็ก
3. เพื่อพัฒนารูปแบบนวัตกรรมในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิเด็กเคลื่อนย้าย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. **รูปแบบการวิจัย** การศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) ร่วมกับการเก็บข้อมูลภาคสนามผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับสถานการณ์ ปัญหา และกลไกการคุ้มครองสิทธิเด็กเคลื่อนย้ายในบริบทของประเทศไทย

2. **พื้นที่การวิจัย** คือศูนย์การเรียนรู้โพธิyalัย ซึ่งเป็นศูนย์การเรียนรู้สำหรับสามเณรและเด็กเคลื่อนย้ายที่จัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 12

3. **ผู้ให้ข้อมูลหลัก** ประกอบด้วย 1) สามเณรเด็กเคลื่อนย้ายที่กำลังศึกษาอยู่ในศูนย์การเรียนรู้โพธิyalัย จำนวน 200 รูป จาก 20 ห้องเรียน ห้องเรียนละประมาณ 10 รูป และ 2) ผู้บริหารและบุคลากรของศูนย์การเรียนรู้ จำนวน 20 รูป/คน การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง โดยพิจารณาจากสถานะบุคคล ประวัติการเคลื่อนย้าย อายุ และระดับการศึกษา

4. **เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย** ประกอบด้วย 1) แนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งพัฒนาขึ้นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย 2) แนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม เพื่อสะท้อนความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางการคุ้มครองสิทธิเด็กเคลื่อนย้าย และ 3) แบบบันทึกข้อมูล

ภาคสนาม เครื่องมือทั้งหมดได้รับการตรวจสอบความเหมาะสมของเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิด้านสิทธิมนุษยชน การศึกษา และการคุ้มครองเด็ก

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการโดยศึกษาข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิทธิเด็ก สิทธิมนุษยชน และการคุ้มครองเด็กเคลื่อนย้าย และสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลัก ในรูปแบบการสนทนากลุ่มกับบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาและการดูแลเด็กเคลื่อนย้าย รวมทั้งการสังเกตและบันทึกข้อมูลภาคสนาม ทั้งนี้มีการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลโดยการเปรียบเทียบข้อมูลจากหลายแหล่ง เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของข้อมูล

6. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและข้อมูลภาคสนามนำมาจัดหมวดหมู่ตามประเด็นการวิจัย และวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา โดยเชื่อมโยงข้อมูลเชิงประจักษ์กับกรอบแนวคิดปรัชญามนุษยนิยม สิทธิมนุษยชน และสิทธิเด็ก

7. จริยธรรมการวิจัย ผู้วิจัยได้ปฏิบัติตามหลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โดยได้รับการอบรมด้านจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ด้านสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์ และดำเนินการขอความยินยอมจากผู้ให้ข้อมูลก่อนการเก็บข้อมูล รวมทั้งรักษาความลับของข้อมูลส่วนบุคคลของผู้เข้าร่วมการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง นวัตกรรมรูปแบบการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิเด็กเคลื่อนย้ายในประเทศไทยตามกรอบแนวคิดปรัชญามนุษยนิยม ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า เด็กเคลื่อนย้ายที่เข้ามาในประเทศไทยส่วนใหญ่ เป็นเด็กจากประเทศเพื่อนบ้านตามแนวชายแดน ซึ่งเดินทางเข้ามาเพื่อแสวงหาความปลอดภัยและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยเด็กจำนวนมากขาดเอกสารสำคัญ เช่น หนังสือเดินทางและเอกสารทางทะเบียนราษฎร และบางส่วนเดินทางโดยลำพังหรือปราศจากผู้ปกครอง สถานการณ์ดังกล่าวส่งผลให้เด็กเหล่านี้เผชิญกับปัญหาสถานะและสิทธิของบุคคลในลักษณะของความเปราะบางเชิงโครงสร้าง อันเนื่องมาจากการที่สถานะบุคคลและเอกสารทางกฎหมาย เป็นเงื่อนไขพื้นฐานในการเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานของรัฐ

ผลจากข้อจำกัดดังกล่าว ทำให้เด็กเคลื่อนย้ายจำนวนมากไม่สามารถเข้าถึงบริการสาธารณะที่สำคัญ เช่น การศึกษา การรักษาพยาบาล และการคุ้มครองทางสังคม ได้อย่างเท่าเทียม แม้ว่าประเทศไทย จะมีนโยบายในระดับหลักการที่เปิดโอกาสให้เด็กทุกคน สามารถเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานโดยไม่เลือกปฏิบัติ แต่ในทางปฏิบัติยังคงปรากฏข้อจำกัดที่สำคัญ โดยเฉพาะการผูกสิทธิขั้นพื้นฐานเข้ากับสถานะทางกฎหมายและเอกสารทางทะเบียนราษฎร ส่งผลให้เด็กเคลื่อนย้ายจำนวนมากถูกกีดกันจากระบบบริการของรัฐอย่างเป็นระบบ

นอกจากนี้ ยังพบช่องว่างระหว่างนโยบายกับการปฏิบัติในระดับพื้นที่อย่างชัดเจน กล่าวคือ แม้มีนโยบายระดับชาติมีความก้าวหน้าในเชิงหลักการและรับรองสิทธิของเด็กอย่างครอบคลุม แต่

กลไกในระดับพื้นที่ยังขาดความชัดเจน ความเข้าใจ และความสม่ำเสมอในการนำไปปฏิบัติ ส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงสิทธิของเด็กเคลื่อนย้ายในแต่ละพื้นที่ โดยเฉพาะในสถานศึกษาและหน่วยบริการสาธารณะบางแห่ง ที่ยังคงใช้เงื่อนไขด้านเอกสารและสถานะบุคคลในการให้บริการ ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความไม่สอดคล้องระหว่างโครงสร้างเชิงนโยบายกับการดำเนินงานในระดับปฏิบัติ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เด็กเคลื่อนย้าย ยังไม่สามารถเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานได้อย่างแท้จริง

ในอีกมิติหนึ่ง ผลการวิจัยยังพบว่า ปัจจัยด้านภาษา วัฒนธรรม และการรับรู้สิทธิของครอบครัว เป็นอุปสรรคสำคัญที่ส่งผลต่อการเข้าถึงบริการของรัฐ โดยครอบครัวของเด็กเคลื่อนย้ายจำนวนหนึ่งยังขาดความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิของเด็ก หรือมีความกังวลเกี่ยวกับสถานะทางกฎหมาย ส่งผลให้ไม่กล้าเข้าถึงบริการของรัฐ หรือไม่สามารถดำเนินการตามขั้นตอนทางราชการได้อย่างถูกต้อง ข้อค้นพบดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ความเปราะบางของเด็กเคลื่อนย้ายไม่ได้เกิดขึ้นเพียงจากโครงสร้างของรัฐเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับมิติทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อพฤติกรรมและการตัดสินใจของครอบครัวในการเข้าถึงสิทธิ

อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยยังพบการเกิดขึ้นของกลไกทางเลือกในระดับพื้นที่ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการลดข้อจำกัดของระบบรัฐ โดยเฉพาะบทบาทของศูนย์การเรียนรู้สำหรับเด็กเคลื่อนย้าย และองค์กรภาคประชาสังคมที่เข้ามามีส่วนในการจัดการศึกษาและการคุ้มครองเด็ก กลไกดังกล่าวมีลักษณะยืดหยุ่นและสอดคล้องกับบริบทชีวิตของเด็กเคลื่อนย้ายมากกว่าระบบการศึกษาในรูปแบบทางการ ทำให้เด็กที่ขาดเอกสารสามารถเข้าถึงการศึกษาและมีพื้นที่ปลอดภัยในการพัฒนา อย่างไรก็ตาม กลไกทางเลือกดังกล่าวยังคงมีข้อจำกัดในด้านทรัพยากร การรับรองคุณภาพ และการเชื่อมโยงกับระบบหลักของรัฐ ซึ่งส่งผลต่อความต่อเนื่องและความยั่งยืนของการคุ้มครองเด็กในระยะยาว

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงกรอบคิดเชิงนโยบายต่อเด็กเคลื่อนย้าย จากการมองในมิติของสถานะทางกฎหมาย ไปสู่การมองในมิติของความเป็นมนุษย์ที่มีศักดิ์ศรีและศักยภาพ การปรับกรอบคิดดังกล่าวมีนัยสำคัญต่อการกำหนดแนวทางการคุ้มครองเด็ก เนื่องจากช่วยขยายขอบเขตของสิทธิจากการยึดโยงกับสถานะบุคคล ไปสู่การยึดโยงกับหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นฐานคิดที่เอื้อต่อการออกแบบนโยบายและการปฏิบัติที่มีความเป็นธรรมและครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

เมื่อสังเคราะห์ผลการวิจัยในภาพรวม พบว่า สถานการณ์และปัญหาของเด็กเคลื่อนย้ายในประเทศไทยสามารถอธิบายได้ใน 4 มิติหลัก ได้แก่ (1) ความเปราะบางเชิงโครงสร้างจากการขาดสถานะบุคคลและเอกสารทางกฎหมาย (2) การถูกกีดกันออกจากระบบการศึกษาและช่องว่างระหว่างนโยบายกับการปฏิบัติ (3) การเกิดนวัตกรรมเชิงสถาบันในระดับพื้นที่เพื่อรองรับเด็กเคลื่อนย้าย และ (4) การปรับกรอบคิดเชิงมนุษยนิยมในการมองเด็กเคลื่อนย้าย ทั้งนี้ ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า ปัญหาเด็กเคลื่อนย้ายมีลักษณะเป็นปัญหาเชิงระบบ ที่เกิดจากความไม่สอดคล้องระหว่างโครงสร้างทางกฎหมาย นโยบาย และการดำเนินงานในระดับพื้นที่ โดยสะท้อนความเชื่อมโยง

ระหว่างมิติด้านโครงสร้าง สิทธิ และการปฏิบัติ ควบคู่กับการเปลี่ยนแปลงกรอบคิดจากการยึดโยงสิทธิกับสถานะบุคคล ไปสู่การยึดโยงกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อรูปแบบและทิศทางของการคุ้มครองเด็กเคลื่อนย้ายในบริบทของสังคมไทย

วัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า กรอบแนวคิดปรัชญามนุษยนิยม สิทธิมนุษยชน และสิทธิเด็ก เพื่อนำมาใช้เป็นฐานในการอธิบายและกำหนดแนวทางการคุ้มครองเด็กเคลื่อนย้ายในประเทศไทย พบว่า แนวคิดทั้งสามมีลักษณะเป็นกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการที่เชื่อมโยงกันในมิติของคุณค่า หลักการ และการประยุกต์ใช้เชิงปฏิบัติ โดยสามารถวิเคราะห์และสังเคราะห์ออกเป็นประเด็นสำคัญได้ 3 ประการ

ประการแรก การยืนยันศักดิ์ศรีและศักยภาพของความเป็นมนุษย์ ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า ปรัชญามนุษยนิยมมีบทบาทสำคัญในการปรับกรอบคิดต่อเด็กเคลื่อนย้าย จากการมองในฐานะผู้ขาดสถานะทางกฎหมาย ไปสู่การมองในฐานะมนุษย์ที่มีศักยภาพและคุณค่าในตนเอง โดยข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มพบว่า ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องส่วนใหญ่เห็นพ้องกันว่า เด็กทุกคนสามารถพัฒนาได้หากได้รับโอกาสที่เหมาะสม ข้อค้นพบนี้ชี้ให้เห็นว่า การนำแนวคิดมนุษยนิยมมาใช้ช่วยขยายกรอบการคุ้มครองจากมิติทางกฎหมายไปสู่มิติของการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการกำหนดนโยบายและการจัดบริการที่คำนึงถึงความเป็นมนุษย์มากกว่าสถานะทางกฎหมาย

ประการที่สอง หลักการสิทธิมนุษยชนกับความเสมอภาคและการไม่เลือกปฏิบัติ ผลการวิจัยพบว่า หลักสิทธิมนุษยชนมีบทบาทเป็นกรอบเชิงบรรทัดฐานที่กำหนดให้มนุษย์ทุกคนมีสิทธิขั้นพื้นฐานอย่างเท่าเทียม อย่างไรก็ตาม จากข้อมูลภาคสนามพบว่า เด็กเคลื่อนย้ายยังเผชิญข้อจำกัดในการเข้าถึงสิทธิ เช่น การศึกษาและการรักษาพยาบาล อันเนื่องมาจากข้อจำกัดด้านสถานะบุคคลและกระบวนการทางกฎหมาย ซึ่งสะท้อน ช่องว่างระหว่างหลักการกับการปฏิบัติอย่างชัดเจน กล่าวคือ แม้ว่าหลักสิทธิมนุษยชนจะยืนยันความเสมอภาค แต่ในบริบทจริงกลับยังมีการกีดกันเชิงโครงสร้าง ที่ทำให้เด็กบางกลุ่มไม่สามารถเข้าถึงสิทธิได้อย่างแท้จริง ดังนั้น การนำหลักสิทธิมนุษยชนมาใช้จึงไม่ควรจำกัดอยู่เพียงในระดับนโยบาย แต่จำเป็นต้องมีการปรับกลไกเชิงสถาบันให้สามารถลดข้อจำกัดดังกล่าวได้อย่างเป็นรูปธรรม

ประการที่สาม หลักสิทธิเด็กกับการคุ้มครองเฉพาะกลุ่ม แนวคิดสิทธิเด็กมีบทบาทสำคัญในการกำหนดแนวทางการคุ้มครองที่คำนึงถึงลักษณะเฉพาะของเด็กเคลื่อนย้าย โดยเฉพาะหลักการประโยชน์สูงสุดของเด็ก ซึ่งเน้นให้การตัดสินใจทุกระดับต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อเด็กเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตาม จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ในบางกรณี การดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังไม่ได้สอดคล้องกับหลักการดังกล่าวอย่างเต็มที่ เนื่องจากข้อจำกัดด้านกฎหมายและระเบียบปฏิบัติ ข้อค้นพบนี้ สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนาแนวทางการคุ้มครองเด็ก ที่มีความยืดหยุ่น และสามารถปรับให้สอดคล้องกับบริบทของเด็กแต่ละกลุ่มได้

เมื่อสังเคราะห์ในภาพรวม พบว่า แนวคิดปรัชญามนุษยนิยม สิทธิมนุษยชน และสิทธิเด็ก มีความสัมพันธ์กันในลักษณะของโครงสร้างสามชั้น กล่าวคือ ปรัชญามนุษยนิยมทำหน้าที่เป็นฐาน

เชิงคุณค่า ที่เน้นศักดิ์ศรีและศักยภาพของมนุษย์ สิทธิมนุษยชนทำหน้าที่เป็นกรอบเชิงบรรทัดฐานที่กำหนดหลักการความเสมอภาคและสิทธิขั้นพื้นฐาน และสิทธิเด็กทำหน้าที่เป็นกรอบเชิงปฏิบัติที่เน้นการคุ้มครองเฉพาะกลุ่มและการคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็ก ดังนั้น การบูรณาการแนวคิดทั้งสามจึงก่อให้เกิดกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการ ที่สามารถนำไปใช้เป็นฐานในการพัฒนารูปแบบการคุ้มครองเด็กเคลื่อนย้ายได้อย่างเป็นระบบ โดยช่วยเชื่อมโยงระหว่างมิติของคุณค่า หลักการ และการปฏิบัติ อันนำไปสู่การออกแบบนโยบายและกลไกที่ไม่เพียงแต่ตอบสนองต่อข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง แต่ยังส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของเด็กบนพื้นฐานของความเสมอภาคและศักดิ์ศรี ความเป็นมนุษย์อย่างยั่งยืน

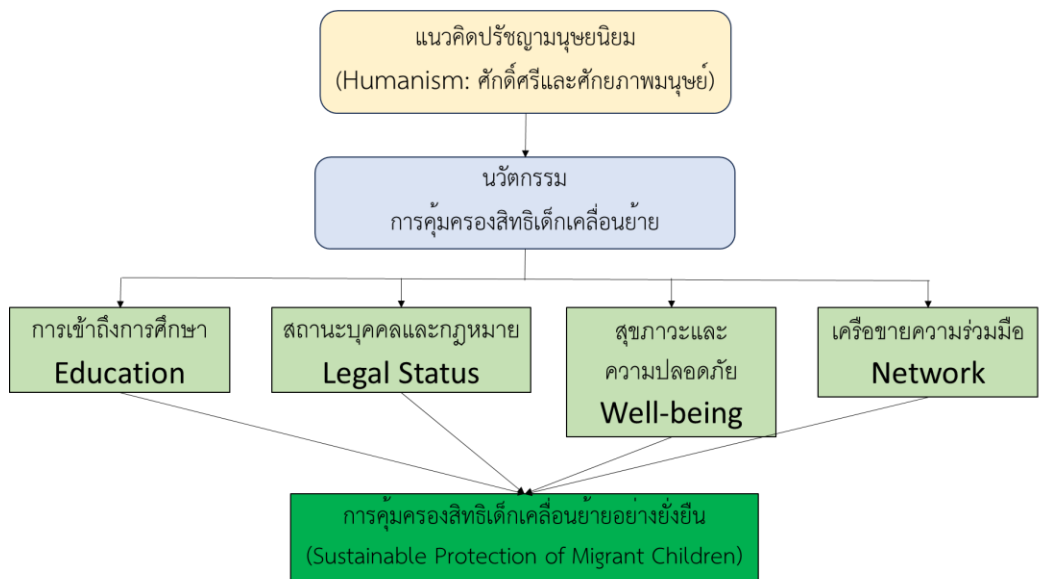
วัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่าการแก้ไขปัญหาลูกเคลื่อนย้ายมีลักษณะเป็นนวัตกรรมทางสังคมแบบบูรณาการ เนื่องจากปัญหาดังกล่าวมีความซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับหลายมิติ ทั้งด้านกฎหมาย สังคม การศึกษา และโครงสร้างเชิงสถาบัน โดยผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่า แนวทางการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพมีลักษณะเป็นการเชื่อมโยงหลายมิติ ทั้งในระดับแนวคิดและการปฏิบัติ กล่าวคือ การนำแนวคิดปรัชญามนุษยนิยม สิทธิมนุษยชน และสิทธิเด็ก มาเป็นฐานในการออกแบบกลไกเชิงปฏิบัติในระดับพื้นที่ ส่งผลให้เกิดรูปแบบการคุ้มครองที่มีลักษณะยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง และสามารถตอบสนองต่อข้อจำกัดเชิงโครงสร้างได้อย่างเหมาะสม

จากการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่า รูปแบบนวัตกรรมการคุ้มครองเด็กเคลื่อนย้ายเชิงบูรณาการประกอบด้วย 4 มิติสำคัญ ได้แก่ (1) มิติการเข้าถึงการศึกษา ซึ่งมุ่งสร้างโอกาสให้เด็กเคลื่อนย้ายสามารถเข้าถึงการศึกษาอย่างยืดหยุ่นผ่านกลไกทางเลือก เช่น ศูนย์การเรียนรู้เด็กข้ามชาติ (2) มิติการคุ้มครองสถานะบุคคลและสิทธิทางกฎหมาย ซึ่งครอบคลุมการจัดทำทะเบียนประวัติ การรับรองสถานะ และการเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐาน (3) มิติสุขภาพและความปลอดภัยของเด็ก ซึ่งครอบคลุมทั้งด้านสุขภาพกาย จิตใจ และการป้องกันการละเมิดสิทธิ และ (4) มิติการบริหารจัดการเชิงเครือข่าย ซึ่งเน้นความร่วมมือระหว่างภาครัฐ สถานศึกษา สถาบันทางศาสนา และภาคประชาสังคม โดยทั้ง 4 มิติมีลักษณะเป็นระบบที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นองค์รวม

ในเชิงสังเคราะห์เชิงทฤษฎีและการประยุกต์ใช้ ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า รูปแบบนวัตกรรมดังกล่าว เป็นการบูรณาการระหว่างกรอบคุณค่าและกรอบการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ กล่าวคือ ปรัชญามนุษยนิยมทำหน้าที่เป็นฐานคิดในการยืนยันศักดิ์ศรีและศักยภาพของมนุษย์ ขณะที่หลักสิทธิมนุษยชนและสิทธิเด็ก ทำหน้าที่เป็นกรอบกำกับเชิงนโยบายและมาตรฐานการคุ้มครอง และรูปแบบทั้ง 4 มิติทำหน้าที่เป็นกลไกเชิงปฏิบัติในระดับพื้นที่ ที่สามารถเชื่อมโยงระหว่างระดับโครงสร้าง นโยบาย และการดำเนินงานได้อย่างเป็นรูปธรรม

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของการดำเนินงานแบบเครือข่ายในฐานะกลไกสำคัญในการจัดการปัญหาลูกเคลื่อนย้าย โดยมีส่วนช่วยลดความซ้ำซ้อนของการดำเนินงาน เพิ่มประสิทธิภาพในการใช้ทรัพยากร และเสริมสร้างความต่อเนื่องของการคุ้มครองเด็กในระยะยาว องค์ความรู้ที่ได้จึงมีลักษณะเป็น “นวัตกรรมเชิงสถาบัน” ที่สามารถอธิบายความ

เชื่อมโยงระหว่างมิติด้านโครงสร้าง แนวคิดเชิงคุณค่า และการปฏิบัติในระดับพื้นที่ได้อย่างเป็นระบบ

ภาพ 1 สรุปลองค์ประกอบของโมเดลนวัตกรรมการคุ้มครองเด็กเคลื่อนย้ายตามกรอบปรัชญามนุษยนิยม

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “นวัตกรรมรูปแบบการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิเด็กเคลื่อนย้ายในประเทศไทยตามกรอบแนวคิดหลักปรัชญามนุษยนิยม” สามารถอภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์การศึกษาได้ดังนี้

อภิปรายผลการวิจัยที่ 1 ซึ่งมุ่งวิเคราะห์สถานการณ์และปัญหาของเด็กเคลื่อนย้ายในประเทศไทย พบว่า เด็กเคลื่อนย้ายจำนวนมากยังเผชิญความเปราะบางเชิงโครงสร้าง อันเกิดจากการขาดสถานะบุคคลและเอกสารทางกฎหมาย ส่งผลให้ไม่สามารถเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานของรัฐได้อย่างเสมอภาค โดยเฉพาะสิทธิด้านการศึกษา การรักษาพยาบาล และการคุ้มครองทางสังคม แม้ว่ารัฐไทยจะมีนโยบายเปิดโอกาสให้เด็กทุกคนเข้าถึงบริการพื้นฐานโดยไม่เลือกปฏิบัติ แต่ในทางปฏิบัติยังพบข้อจำกัดด้านภาษา ความไม่รู้สิทธิของครอบครัว ความกลัวการถูกจับกุม และการย้ายถิ่นฐานบ่อยครั้ง ซึ่งทำให้เด็กเคลื่อนย้ายยังถูกกีดกันออกจากระบบบริการของรัฐอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังพบว่า ในระดับพื้นที่ได้เกิดกลไกทางเลือก เช่น ศูนย์การเรียนรู้เด็กข้ามชาติและศูนย์การเรียนรู้โพธิยาลัย ที่เข้ามาทำหน้าที่ลดช่องว่างของระบบรัฐ และช่วยให้เด็กที่ไม่มีเอกสารยังสามารถเข้าถึงการศึกษาได้ในระดับหนึ่ง ข้อค้นพบนี้สะท้อนว่า ปัญหาของเด็กเคลื่อนย้ายมิได้เป็นเพียงปัญหาเฉพาะบุคคล แต่เป็นปัญหาที่ฝังอยู่ในโครงสร้างทางกฎหมายและสถาบันของรัฐโดยตรง สาเหตุที่ผลการวิจัยปรากฏเช่นนี้ อาจอธิบายได้ว่า ระบบการคุ้มครองสิทธิของรัฐไทยยังตั้งอยู่บนฐานคิดที่ผูกสิทธิเข้ากับสถานะบุคคลเป็นสำคัญ กล่าวคือ การเข้าถึงบริการพื้นฐานจำนวนมากยัง

ต้องอาศัยหลักฐานทางทะเบียนราษฎรหรือสถานะทางกฎหมายเป็นเงื่อนไขเบื้องต้น เมื่อเด็กเคลื่อนย้ายขาดเอกสารหรือมีสถานะไม่ชัดเจน จึงถูกผลักออกไปอยู่ชายขอบของระบบโดยปริยาย แม้ในเชิงนโยบายจะมีหลักการรองรับ แต่ในเชิงปฏิบัติกลับยังเกิดช่องว่างระหว่างนโยบายกับการดำเนินงานในระดับพื้นที่อย่างชัดเจน การตีความในประเด็นนี้จึงชี้ให้เห็นว่าความเปราะบางของเด็กเคลื่อนย้ายไม่ได้เกิดจากตัวเด็กเอง หากแต่เกิดจากโครงสร้างเชิงสถาบันที่ทำให้การเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานต้องผ่านเงื่อนไขทางกฎหมายก่อนเสมอ ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับงานศึกษาของ International Organization for Migration (2018) ที่ชี้ว่า เด็กเคลื่อนย้ายในประเทศไทยจำนวนมาก ยังขาดเอกสารทางกฎหมายและไม่สามารถเข้าถึงบริการพื้นฐานได้อย่างเท่าเทียม รวมทั้งสอดคล้องกับ UNICEF Thailand (2020) ที่รายงาน ว่า เด็กเคลื่อนย้ายยังเผชิญอุปสรรคสำคัญในการเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐาน โดยเฉพาะด้านการศึกษาและการคุ้มครองทางสังคม อันเนื่องมาจากข้อจำกัดด้านสถานะบุคคลและบริบทครอบครัวข้ามชาติ นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานของ UNHCR (2022) ที่สะท้อนว่า ปัญหาการไร้รัฐไร้สัญชาติยังเป็นเงื่อนไขสำคัญ ที่ทำให้เด็กจำนวนหนึ่งตกอยู่ในภาวะไร้การคุ้มครองอย่างแท้จริง และสอดคล้องกับการศึกษาของ นริสา วุฒิปัญญาเลิศ (2544) ที่อธิบายข้อจำกัดของกลไกการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในระดับรัฐว่า แม้จะมีกรอบสิทธิรองรับ แต่หากกลไกการบังคับใช้ไม่สามารถเข้าถึงกลุ่มเปราะบางได้ สิทธิดังกล่าวก็ยากจะเกิดผลในทางปฏิบัติ ในอีกมิติหนึ่ง ผลการวิจัยที่พบการเกิดขึ้นของศูนย์การเรียนรู้และกลไกทางเลือกในระดับพื้นที่ มีนัยสำคัญเชิงตีความว่า สังคมไทยมิได้ปล่อยให้ปัญหาเด็กเคลื่อนย้ายถูกจัดการโดยรัฐเพียงฝ่ายเดียว แต่ได้เกิดนวัตกรรมเชิงสถาบัน จากภาคประชาสังคมและสถาบันทางศาสนาเพื่อชดเชยข้อจำกัดของระบบหลัก ประเด็นนี้แสดงให้เห็นว่า เมื่อโครงสร้างรัฐไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของกลุ่มเปราะบางได้อย่างเพียงพอ พื้นที่ทางสังคมระดับชุมชนและศาสนากลับมีบทบาทสำคัญในการสร้างกลไกคุ้มครองทางเลือก การตีความผลในส่วนนี้จึงมิใช่เพียงการมองเห็นปัญหา แต่ยังมองเห็นศักยภาพของพื้นที่ ในการสร้างรูปแบบรองรับที่ยืดหยุ่นและสอดคล้องกับชีวิตจริงของเด็กเคลื่อนย้ายมากกว่าโรงเรียนในระบบ ขณะเดียวกัน ผลการวิจัยที่พบการปรับกรอบคิดจากการมองเด็กเป็นผู้ขาดสถานะไปสู่การมองว่าเป็นมนุษย์ที่มีศักดิ์ศรีและศักยภาพ ยังสะท้อนการเปลี่ยนฐานคิดสำคัญของการคุ้มครองเด็กเคลื่อนย้ายจากกรอบกฎหมายแบบแคบ ไปสู่กรอบสิทธิมนุษยชนที่ยึดโยงกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ดังนั้น ผลการวิจัยในวัตถุประสงค์นี้จึงมีความหมายสำคัญทั้งในเชิงทฤษฎีและเชิงนโยบาย กล่าวคือ ในเชิงทฤษฎีได้ยืนยันว่า ปัญหาเด็กเคลื่อนย้ายควรถูกอธิบายผ่านกรอบความเปราะบางเชิงโครงสร้าง มากกว่าการมองเป็นปัญหารายบุคคล ส่วนในเชิงนโยบายได้ชี้ชัดว่า การคุ้มครองเด็กเคลื่อนย้ายอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องลดการผูกสิทธิขั้นพื้นฐานเข้ากับสถานะบุคคล และส่งเสริมการทำงานร่วมกันระหว่างรัฐ ภาคประชาสังคม และสถาบันในพื้นที่ เพื่อให้เด็กทุกคนเข้าถึงสิทธิได้อย่างเป็นธรรมมากขึ้น

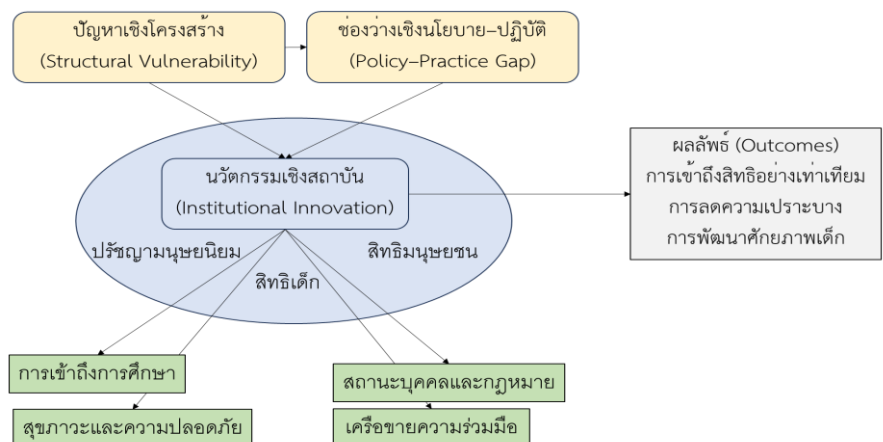
อภิปรายผลการวิจัยที่ 2 พบว่า แนวคิดปรัชญามนุษยนิยม สิทธิมนุษยชน และสิทธิเด็กสามารถบูรณาการเป็นกรอบแนวคิดสำคัญในการอธิบายและกำหนดแนวทางการคุ้มครองเด็กเคลื่อนย้าย โดยมีลักษณะเป็นกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการที่เชื่อมโยงระหว่าง “คุณค่า” “หลักการ”

และ “การปฏิบัติ” อย่างเป็นระบบ ผลการวิจัยดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การคุ้มครองเด็กเคลื่อนย้ายไม่สามารถอาศัยเพียงกรอบกฎหมายหรือสิทธิมนุษยชนในเชิงนามธรรมเท่านั้น แต่จำเป็นต้องมีฐานคิดเชิงคุณค่าที่เน้นศักดิ์ศรีและศักยภาพของมนุษย์ร่วมด้วย ทั้งนี้ ผลที่ปรากฏเช่นนี้อาจอธิบายได้ว่า ปัญหาของเด็กเคลื่อนย้ายมีลักษณะเป็น ปัญหาเชิงโครงสร้างที่เกี่ยวข้องกับสถานะบุคคล ระบบกฎหมาย และกลไกของรัฐ ซึ่งหากใช้เพียงกรอบสิทธิมนุษยชนโดยไม่เชื่อมโยงกับมิติของมนุษยนิยม อาจไม่เพียงพอในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงในเชิงปฏิบัติ ดังนั้น การบูรณาการแนวคิดทั้งสามจึงช่วยขยายกรอบการคุ้มครอง จากการยึดโยงกับสถานะทางกฎหมายไปสู่การยึดโยงกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นฐานคิดที่มีความครอบคลุมและยืดหยุ่นมากกว่า ในเชิงการตีความหมาย ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า แนวคิดปรัชญามนุษยนิยมมีบทบาทสำคัญในการปรับกรอบคิดต่อเด็กเคลื่อนย้าย จากการมองในฐานะผู้มีข้อจำกัดด้านสถานะไปสู่การมองว่าเป็นมนุษย์ที่มีศักยภาพ ซึ่งควรได้รับโอกาสในการพัฒนาอย่างเท่าเทียม การเปลี่ยนแปลงเชิงกรอบคิดดังกล่าวมีนัยสำคัญต่อการออกแบบนโยบายและการปฏิบัติ เนื่องจากช่วยลดอคติทางโครงสร้างและเปิดพื้นที่ให้เกิดแนวทางการคุ้มครองที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ขณะเดียวกัน หลักสิทธิมนุษยชนทำหน้าที่เป็นกรอบเชิงบรรทัดฐานที่กำหนดมาตรฐานความเสมอภาคและการไม่เลือกปฏิบัติ ส่วนแนวคิดสิทธิเด็กช่วยเน้นการคุ้มครองเฉพาะกลุ่ม โดยเฉพาะหลักประโยชน์สูงสุดของเด็ก อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยยังสะท้อนให้เห็นถึงช่องว่างระหว่างหลักการกับการปฏิบัติ กล่าวคือ แม้ว่าจะมีหลักการรองรับในระดับสากล แต่ในทางปฏิบัติเด็กเคลื่อนย้ายยังไม่สามารถเข้าถึงสิทธิได้อย่างแท้จริง อันเนื่องมาจากข้อจำกัดด้านสถานะบุคคลและกลไกเชิงสถาบันของรัฐ ผลการวิจัยดังกล่าวมีความสอดคล้องกับงานศึกษาของ Maslow (1954) ที่อธิบายว่า มนุษย์จะสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้เมื่อได้รับการตอบสนองความต้องการพื้นฐาน ซึ่งในกรณีของเด็กเคลื่อนย้าย การเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐาน เช่น การศึกษาและความปลอดภัย ถือเป็นเงื่อนไขสำคัญในการพัฒนาศักยภาพ นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับ UNICEF Thailand (2020) ที่พบว่า เด็กเคลื่อนย้ายในประเทศไทยจำนวนมากยังเผชิญข้อจำกัดในการเข้าถึงบริการพื้นฐาน แม้ว่าจะมีนโยบายรองรับในระดับรัฐ อีกทั้งสอดคล้องกับ IOM (2018) ที่ชี้ให้เห็นว่า ปัญหาของเด็กเคลื่อนย้ายมีความเชื่อมโยงกับสถานะทางกฎหมายและโครงสร้างของระบบบริหารจัดการแรงงานข้ามชาติ ซึ่งส่งผลต่อการเข้าถึงสิทธิอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับ UNHCR (2022) ที่ระบุว่า ภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดความเปราะบางเชิงโครงสร้าง และเป็นอุปสรรคต่อการเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานของเด็ก ผลการวิจัยในวัตถุประสงค์นี้สะท้อนให้เห็นว่า การคุ้มครองเด็กเคลื่อนย้ายจำเป็นต้องอาศัยกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการที่เชื่อมโยงระหว่างปรัชญามนุษยนิยม สิทธิมนุษยชน และสิทธิเด็ก เพื่อให้สามารถอธิบายปัญหาได้อย่างรอบด้าน และนำไปสู่การออกแบบแนวทางการคุ้มครองที่มีประสิทธิภาพ ทั้งในเชิงนโยบายและการปฏิบัติในระดับพื้นที่ อันจะช่วยลดความเหลื่อมล้ำและส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของเด็กบนพื้นฐานของความเสมอภาคและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างยิ่ง

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ผลการวิจัย สามารถพัฒนาเป็นองค์ความรู้ในลักษณะของกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการเพื่อการคุ้มครองเด็กเคลื่อนย้าย ซึ่งสะท้อนความเชื่อมโยงระหว่างปัญหาเชิงโครงสร้าง ช่องว่างระหว่างนโยบายกับการปฏิบัติ และการพัฒนานวัตกรรมเชิงสถาบัน โดยผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ปัญหาเด็กเคลื่อนย้ายมิได้เป็นเพียงปัญหาระดับปัจเจก หากแต่เป็นความเปราะบางเชิงโครงสร้างที่เกิดจากระบบกฎหมาย นโยบาย และกลไกของรัฐที่ผูกสิทธิขั้นพื้นฐานเข้ากับสถานะบุคคล ส่งผลให้เด็กจำนวนมากถูกกันออกจากระบบบริการของรัฐ ในขณะเดียวกัน ยังพบช่องว่างสำคัญระหว่างนโยบายระดับชาติที่ยืนยันหลักสิทธิ กับการปฏิบัติในระดับพื้นที่ที่ยังมีข้อจำกัด องค์ความรู้ที่ได้จึงชี้ให้เห็นว่า การแก้ไขปัญหาดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยการปรับกรอบคิดจากสถานะทางกฎหมาย ไปสู่ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยใช้ปรัชญามนุษยนิยมเป็นฐานคิดร่วมกับหลักสิทธิมนุษยชนและสิทธิเด็ก เพื่อสร้างความเข้าใจใหม่ที่เน้นความเสมอภาคและศักยภาพของมนุษย์เป็นศูนย์กลาง

ในเชิงสังเคราะห์เชิงระบบ องค์ความรู้จากการวิจัย สามารถอธิบายได้ผ่านแบบจำลองนวัตกรรมเชิงบูรณาการ 4 มิติ ได้แก่ การเข้าถึงการศึกษา การคุ้มครองสถานะบุคคล สุขภาวะและความปลอดภัย และการบริหารจัดการเชิงเครือข่าย ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกเชิงปฏิบัติ ที่เชื่อมโยงกรอบแนวคิดเชิงคุณค่าเข้ากับการดำเนินงานในระดับพื้นที่ โดยมีลักษณะเป็นระบบองค์รวมที่ตอบสนองต่อความซับซ้อนของปัญหาเด็กเคลื่อนย้าย องค์ความรู้ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การพัฒนานวัตกรรมทางสังคมในลักษณะของการทำงานแบบเครือข่ายระหว่างภาครัฐ ภาคประชาสังคม และชุมชน เป็นกลไกสำคัญในการลดข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง และเพิ่มประสิทธิภาพในการคุ้มครองสิทธิเด็กอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ องค์ความรู้ที่ได้มีคุณูปการทั้งในเชิงทฤษฎี โดยการบูรณาการแนวคิดปรัชญามนุษยนิยมกับหลักสิทธิมนุษยชนและสิทธิเด็ก และในเชิงปฏิบัติ โดยการนำเสนอรูปแบบนวัตกรรมที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการออกแบบนโยบายและการดำเนินงานในบริบทพื้นที่ได้อย่างเป็นรูปธรรม สามารถสรุปผังแผนภาพดังนี้

ภาพ 2 องค์ความรู้ใหม่

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยพบว่า เด็กเคลื่อนย้ายในประเทศไทยเผชิญความเปราะบางเชิงโครงสร้างจากการขาดสถานะบุคคลและเอกสารทางกฎหมาย ส่งผลให้ไม่สามารถเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐาน โดยเฉพาะด้านการศึกษาและการคุ้มครองทางสังคมได้อย่างเท่าเทียม แม้จะมีนโยบายรองรับในระดับรัฐก็ตาม ขณะเดียวกันยังพบช่องว่างสำคัญระหว่างนโยบายกับการปฏิบัติในระดับพื้นที่ รวมถึงอุปสรรคด้านภาษา วัฒนธรรม และการรับรู้สิทธิของครอบครัว อย่างไรก็ตาม ได้เกิดกลไกทางเลือกในระดับพื้นที่ เช่น ศูนย์การเรียนรู้และเครือข่ายภาคประชาสังคม ที่ช่วยลดข้อจำกัดดังกล่าว โดยงานวิจัยได้นำไปสู่การพัฒนาแบบแผนนวัตกรรมเชิงบูรณาการ 4 มิติ ได้แก่ การเข้าถึงการศึกษา การคุ้มครองสถานะบุคคล สุขภาวะและความปลอดภัย และการบริหารจัดการเชิงเครือข่าย ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า การแก้ไขปัญหาเด็กเคลื่อนย้ายจำเป็นต้องปรับกรอบคิดจากการยึดโยงสิทธิกับสถานะทางกฎหมาย ไปสู่การยึดโยงกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และใช้กลไกความร่วมมือแบบเครือข่ายเพื่อสร้างระบบการคุ้มครองที่ครอบคลุมและยั่งยืน ดังนั้นผู้วิจัยได้มีข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

หน่วยงานภาครัฐ ควรปรับปรุงนโยบายการคุ้มครองเด็กเคลื่อนย้ายโดยลดการผูกสิทธิขั้นพื้นฐานเข้ากับสถานะบุคคล และกำหนดแนวปฏิบัติที่ชัดเจน เป็นมาตรฐานเดียวกันในทุกพื้นที่ เพื่อให้เด็กทุกคนสามารถเข้าถึงสิทธิด้านการศึกษา สุขภาพ และการคุ้มครองทางสังคมได้อย่างเท่าเทียม นอกจากนี้ ควรผลักดันนโยบายบูรณาการระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ รวมทั้งสนับสนุนบทบาทของภาคประชาสังคมและองค์กรท้องถิ่น ในการร่วมออกแบบและขับเคลื่อนระบบคุ้มครองเด็กเคลื่อนย้ายให้มีความยืดหยุ่นและสอดคล้องกับบริบทพื้นที่

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับพื้นที่ ควรนำรูปแบบนวัตกรรมเชิงบูรณาการ 4 มิติ ได้แก่ การเข้าถึงการศึกษา การคุ้มครองสถานะบุคคล สุขภาวะและความปลอดภัย และการบริหารจัดการเชิงเครือข่าย ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรม โดยส่งเสริมการทำงานแบบเครือข่ายระหว่างโรงเรียน ศูนย์การเรียนรู้ วัด องค์กรพัฒนาเอกชน และชุมชนท้องถิ่น เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการคุ้มครองเด็กเคลื่อนย้าย ควบคู่กับการพัฒนาศักยภาพบุคลากรให้มีความเข้าใจด้านสิทธิมนุษยชนและความหลากหลายทางวัฒนธรรม รวมถึงการจัดทำฐานข้อมูลเด็กเคลื่อนย้ายในระดับพื้นที่เพื่อใช้ในการวางแผนและติดตามผลอย่างเป็นระบบ

3. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

การศึกษาครั้งต่อไป ควรมุ่งประเมินผลการนำรูปแบบนวัตกรรมดังกล่าวไปใช้ในพื้นที่จริง เพื่อวิเคราะห์ประสิทธิผล ผลกระทบ และความยั่งยืนของโมเดลในบริบทที่หลากหลาย นอกจากนี้ ควรมีการศึกษาเชิงเปรียบเทียบระหว่างพื้นที่หรือประเทศ เพื่อสังเคราะห์แนวปฏิบัติที่ดี รวมถึงการ

พัฒนาเครื่องมือหรือดัชนีชี้วัดการคุ้มครองเด็กเคลื่อนย้ายในเชิงปริมาณ เพื่อสนับสนุนการกำหนดนโยบายและการตัดสินใจเชิงหลักฐานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กุลพล พลร่น. (2543). *สิทธิมนุษยชนในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: นิติธรรม.
- นริสา วุฒิปัญญาเลิศ. (2544). *กลไกการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในอาเซียน*. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยรามคำแหง, กรุงเทพฯ.
- พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. (2542, 19 สิงหาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*, เล่ม 116 ตอนที่ 74 ก. หน้า 1-23.
- มาสโลว์ อับราฮัม เอช. (2554). *แรงจูงใจและบุคลิกภาพ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2566). *นโยบายการศึกษาเพื่อปวงชนและการเข้าถึงการศึกษาของเด็กในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- International Organization for Migration. (2018). *Migration situation in Thailand*. IOM.
- Maslow, A. H. (1954). *Motivation and personality*. Harper & Row.
- Mulgan, G. (2012). The process of social innovation. *Innovations: Technology, Governance, Globalization*, 1(2), 145–162.
- UNICEF. (2020). *Migrant children and access to basic rights in Thailand*. UNICEF.
- United Nations High Commissioner for Refugees. (2022). *Global trends: Forced displacement in Thailand*. UNHCR.
- United Nations. (1948). *Universal Declaration of Human Rights*. Retrieved from <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>
- United Nations. (1989). *Convention on the Rights of the Child*. Retrieved from <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>